

הרב שמואל אהרן פלדמן

אב"ד בניה"ד הרבני

תל-אביב

תשלומי פיצויים למשפחת הנהרג*

אלא שגם שם יש לנו להסתפק באותם ספיקות שנסתפקנו בנידו"ד, האם בע"ח יכול לגבות מדמי השור בחובו ואם הבת יורשת עם הבנים את התשלומים.

והנה בגמ' (ב"ק מ"ב ע"ב) נאמר: "ת"ר, 'והמית איש או אשה', אמר ר"ע, וכי מה בא זה ללמדנו? אם לחייב על האשה כאיש - הרי כבר נאמר 'וכי יגח שור את איש או את אשה', אלא להקיש אשה לאיש, מה איש נזקיו ליורשיו אף אשה נזקיה ליורשיה". ומקשינן בגמ': "וסבר ר"ע לא ירית לה בעל, והתניא: 'יורש אותה' - מכאן שהבעל יורש את אשתו - דברי ר"ע. אמר ר"ל, לא אמר ר"ע אלא בכופר, הואיל ואין משתלם אלא לאחר מיתה הוי ליה ראוי, ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק", ע"כ מגמ'.

ולכאורה, מפשטות דברי הגמ' נראה שכופר בא מדין ירושה, אלא שאין הבעל יורש זאת מאחר ואין הבעל נוטל בראוי. ויותר מבואר הוא בתוס' שם (ד"ה והוה ליה), שהקשו למה הוצרכנו לקרא דוהמית איש או אשה לומר שאין הבעל יורש בראוי, הלא בב"ב (ק"ג ע"א) דרשינן לה מקרא אחרינא, ותירצו דאי לאו קרא דהכא הו"א שכופר אינו נחשב

שאלה: מעשה שאירע בעיר ניו יורק, גוי נסע ברכב ופגע ביהודי והרגו ובית המשפט פסק סכום כסף שעליו לשלם למשפחת הנרצח בתור פיצויים. ונשאלה השאלה, א. האם יש זכות לבעלי חוב של האב לגבות מממון זה. ב. אפילו אם נאמר שהזכות היא עבור ילדיו בלבד, עדיין יש להסתפק האם ילדיו זוכים בסכום מדין ירושה, דהיינו שהממון היה מיועד עבור האב, אך מאחר והאב נפטר הבנים יורשים זאת, או שהבנים מקבלים בזכות עצמם ואינו מגיע כלל מדין ירושה. והנפק"מ בחקירה זו היא מה דין הבנות, שאם נאמר שהממון ניתן להם מדין ירושה - אין זכות לבנות בו, שאין הבת יורשת נחלה במקום שיש בן, אך אם הוא בתור תשלומים לילדים, אף הבנות מתחלקות בממון. אמנם, ראוי להוסיף, שאף אם נאמר שהממון מגיע מדין ירושה, אין הבכור נוטל בזה פי שניים, דמבואר בגמ' (ב"ק מב, ב) שתשלומי כופר נחשבים ל"ראוי", ובב"ב (קכ"ג, ב) מבואר דאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק.

תשובה: לכאורה יש לדמות את תשלומי הפיצויים לדמים וכופר שמשלם בעל השור כששורו נגח אדם, שלכאורה דינו שווה לתשלומי הפיצויים בנידון דידן.

* מתוך שיעור, נרשם ע"י אחד השומעים והוגה ע"י הרב שליט"א.

פעמי יעקב ★ גליון חודש כסלו תשס"ד

הוא תשלומים ליורשים עצמם לא שייך לדון בזה מצד מטלטלי דיתמי.

קרי נתברר לנו שתשלומי כופר הניתנים בשור שנגח ניתנים ליורשים מדין ירושה ולא בזכות עצמית של היורשים, וא"כ אין הבת יורשת בהם. אמנם עדיין אינו מוכרח שגם הדמים שמשלם בעל השור באים מדין ירושה, שאולי רק הכופר הבא לכפרה בא ליורשים מדין ירושה. גם בנידון שאלתנו עדיין לא ברור מה יהא הדין, דאולי תשלומי הפיצויים יש להם דין כמו הדמים שבעל השור צריך לשלם לניזק ולא ככופר.

הרמב"ם (פ"י מנזקי ממון הי"ד) כתב, וז"ל: "יראה לי שאע"פ

שהתם שהמית עבד או שפחה פטור מן הקנס... אם המית שלא ככוונה - משלם חצי דמי העבד או השפחה מגופו, כאילו המית שור חברו או חמורו, עכ"ל. והראב"ד השיג עליו בזה וס"ל דגם בבן חורין משלם חצי נזק מגופו כאילו המית שורו וחמורו, דיותר יש דמים לבן חורין מלעבד ושפחה. נמצא שנחלקו הרמב"ם והראב"ד האם יש תשלומי נזק בתם שהרג בן חורין, שהראב"ד סבר שצריך לשלם והרמב"ם ס"ל שאין תשלומים רק לעבד ושפחה. ובהסבר דעת הרמב"ם כתב הקצוה"ח (ח"מ סי' ת"ה סק"א), דאף הרמב"ם מודה שיש דמים לבן חורין, אך בגמ' (ב"ק מב, ב) אמרי' שכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתה, וכיש"ש שם כתב דה"ה דדמים אינם משתלמים אלא לאחר מיתה. וכתב הקצוה"ח, שאם אנו

לראוי, כיון שנעשית החבלה מחיים. וחזינן שהתוס' מדמין לגמרי את דין הירושה דכופר לשאר ירושות, ואילו לא היינו אומרים את הסברא דנעשית החבלה מחיים, היינו יכולים ללמוד שאין הבעל נוטל הכופר מחמת קרא דב"ב שאין הבעל יורש את שאר ירושות אשתו בראוי כבמוחזק. הרי שהתוס' הבינו שדין הכופר בשור הוא מדין ירושה רגילה.

ובמהרי"ט (ח"ב אהע"ז סי' ד) ובשו"ת מהר"ם מלובלין (סי' פ"ו) הובא כעין שאלה שלנו. שגוי הרג יהודי, והערכאות חייבוהו לשלם ממון למשפחת הנרצח, ועתה בא בע"ח של הנרצח לגבות את חובו מממון זה, האם יכול לגבות. ומהרמ"ל דן בזה מדין "מטלטלי דיתמי לבע"ח לא משתעבדי". וכתב, דהגם שתיקנו הגאונים דמטלטלי דיתמי משתעבדי לבע"ח, משום שעליהם עיקר סמיכות דעתו, בנידו"ד אינם יכולים לגבות, שעל דמי הנהרג אין סמיכות דעת לבע"ח, וא"כ שוב הדרינן לעיקר הדין שמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבע"ח. ועוד כתב שם דהוי ליה ראוי ואין בע"ח נוטל בראוי, עי"ש. וכע"ז כתב במהרי"ט. והרבה יש לפלפל בדבריהם ואכ"מ, אמנם מה שנוגע לעניננו הוא שחזינן מדבריהם שגם הם ס"ל שהכופר בא מדין ירושה, דאל"ה מה שייך לדון בזה מצד מטלטלי דיתמי, הלא ברור הוא שאין הממון של הבנים משועבד לחוב אביהם, וכל מה שדנו בגמ' בענין מטלטלי דיתמי הוא רק במטלטלי דאב שירשו היתומים ולא בממון היתומים עצמם, ואם נאמר שהכופר

פעמי יעקב ★ גליון חודש כסלו תשס"ד

קאתינא" ונמצא שלא ירש האב את הנכסים הללו כלל אלא מיד ירש הבן מכח אבי אביו, או שהטעם משום דהו"ל ראוי ואין הבע"ח נוטל בראוי כבמוחזק. והביא בשם מהר"ם שהטעם שלא נזכר בהלכות הרמב"ם הכלל שאין בע"ח נוטל בראוי כבמוחזק הוא משום שאין נפק"מ בדין זה, דלענין נפל הבית - בלא"ה לא יטול הבע"ח מהם, מכח הסברא דהיורש מצי למימר "אנא מכח אבוה דאבא קאתינא". והקשה עליו המל"מ, דאכתי יש נפק"מ לענין כופר, אם נוטל בע"ח מזה, שאם היה נוטל בראוי היה נוטל את הכופר מן היורשים, שלגבי הכופר לא שייך לומר "אנא מכח אבוה דאבא קאתינא" שהרי לא אבוה דאבא הוא הנותן. וחזי' דגם המל"מ למד כמהרמ"ל דכופר בא ליורשים מדין ירושה, ואילו היה בע"ח נוטל בראוי כבמוחזק היה יכול לגבות מדמי הכופר את חובו.

והגר"ח ז"ל כתב לישב דברי מהר"ם, דס"ל דבע"ח בלא"ה לא יטול מן הכופר, שאף שהכופר שייך לאב, מ"מ אינו ממון האב אלא זכות האב לקבל המעות, ובע"ח אינו גובה אלא ממון ממש, שאף אם נאמר שנוטל בראוי כבמוחזק היינו דיכול ליטול אף ממון שעדיין לא הגיע לידי האב, אך זכויות בעלמא שאינם ממון אין הבע"ח נוטל, ורק הבנים - מדין ירושה - יכולים לירש גם זכויות. וע"כ לא הוצרך הרמב"ם לכתוב הדין שאין בע"ח נוטל בראוי, דשוב ליכא נפק"מ בזה.

לומדים דפלגא נזקא קנסא ה"ה שחצי דמים קנס, ולפי"ז ישב דעת הרמב"ם שבאמת בשור שנגח בן חורין היה ראוי לשלם חצי דמיו ג"כ, אלא שאין היורשים יכולים ליטול ממון זה דאין אדם מוריש קנס לבניו, עכ"ד. וחזי' מדברי הקצוה"ח דגם תשלומי הדמים בשור שנגח באים ליורשים בתורת ירושה ולא בתור תשלום עצמי.

העו"ה מדברינו, שבמהרמ"ל ומהרי"ט מבואר דכופר דשור נגח הוא מדין ירושה, ובקצוה"ח מבואר שדמים של שור נגח הוא ג"כ מדין ירושה. ומעתה נפשט ספק הב' שלנו, דמאחר ומבואר שתשלומי כופר ודמים שניהם הן מדין ירושה - אין הבנות נוטלות בהם, וה"ה בנידו"ד לא יטלו הבנות במקום הבנים, שאפילו אם נדמה את תשלומי הפיצויים לדמים, הלא מבואר בקצוה"ח דגם הדמים ניתנים בתור ירושה.

וברמב"ם (נחלות פ"ה ה"ח) כתב, וז"ל: "נפל הבית עליו ועל אביו או שאר מורישיו, והיתה עליו כתובת אשה ובע"ח, יורשי האב אומרים הבן מת תחילה ולא הניח כלום ואבד החוב, ובעלי חובות אומרים האב מת תחילה וזכה הבן בירושתו ויש לנו לגבות מחלקו, הרי הנכסין בחזקת היורשין, ועל האשה ובעלי חובות להביא ראיה או ילכו בלא כלום", וכתב במשנה למלך שם דעדיין לא מבואר בדברי הרמב"ם מה הטעם שאין הבעלי חוב והאשה גובין מן היורשים, האם הוא משום מה שאמרו בגמ' (ב"ב קנ"ט, ב) דמצי למימר "אנא מכח אבוה דאבא

פעמי יעקב ★ גליון חודש כסלו תשס"ד

מתשובת מהר"ם מלובלין ומהרי"ט, שכתבו שמה שהערכאות מחייבים ליתן למשפחת הנרצח יש לזה דין כופר והוי ליה ראוי¹. ולענין אם בע"ח נוטל בראוי כבמוחזק מצאנו שנחלקו הרמ"א והש"ך בסי' ק"ד (רמ"א סעי' ט"ו וש"ך שם ס"ק כ"א), דעת הרמ"א שאין בע"ח נוטל בראוי, והש"ך השיג עליו וס"ל שנוטל בראוי כבמוחזק. וכתב המל"מ שם, דלפי"ז אם תפס הבע"ח יכול לטעון קים לי כשיטת הש"ך שיכול לגבות מראוי, עכ"ד. ובזה נפשט הספק הראשון שלנו, דלדברי המל"מ והרמב"ן, להלכה אין הבע"ח יכול לגבות מנכסים אלו אך אם תפס לא מפקינן מיניה, ולדברי הגר"ח הנזכרים לעיל אף אם תפס מפקינן מיניה, דאף אם בע"ח נוטל בראוי - אינו יכול ליטול מן הכופר שאינו ממון אלא זכות בעלמא.

ועתה יש עלינו לברר עוד ספק, שבמעשה הנזכר, הערכאות שפסקו החיוב לתת ליורשי הנרצח, פסקו ג"כ שהבת תירש כמו הבנים. ויש להסתפק האם אמרי' בכה"ג "הם אמרו והם אמרו" וניתן לבת חלקה או לאו. ובתשו' מהרי"ט דן בזה וכתב שאם הסיבה שהערכאות פסקו לבת חלקה היא מחמת דין ירושה - אין שומעין להם, אך אם רק בדרך חלוקה פרטית על ממון זה אמרו כך, ולא מחמת דיני הנחלות שלהם שומעים להם. והוכיח דינו מדברי הגמ'

והיוצא לנו מדברי הגר"ח, דאף הוא מסכים שהכופר בא מכח ירושה אלא שאינו כירושת ממון אלא כירושת זכויות, נמצא דלגבי הספק שלנו אם הבת נוטלת עם הבנים, אף להגר"ח התשובה שלילית, שמאחר והממון בא לידי היורשים מכח דין ירושה הבת לא תירש עם הבנים את דמי הנהרג.

ובאמת ברמב"ן (בב"ב קכ"ה) מבואר דס"ל כהמל"מ, שנחלקו שם הרמב"ן והר"ח אם בע"ח נוטל בראוי כבמוחזק. וכתב הרמב"ן שם, שהנפק"מ היא לענין אם בע"ח יטול הכופר שהמגיע לאב אם מת, וחזי' דס"ל שהכופר הוא ממון האב ולא רק זכויות האב, וע"כ אם הבע"ח היה נוטל בראוי יכול היה לגבות את חובו מתשלומי הכופר, וזה שלא כהבנת הגר"ח ז"ל.

וכן בביאור הגר"א אהע"ז סי' צ' לגבי דין ירושת הבעל את אשתו, כתב הגר"א שם ש"ראוי" משכח"ל או בנכסי אביו דאבא או בכופר, וחזי' שגם הוא ס"ל שכופר בא מדין ירושה ונחשב כממון ודלא כהבנת הגר"ח. הרי שכל האחרונים הנ"ל ג"כ הסכימו עם הדברים דלעיל שהממון מגיע מדין ירושה, וא"כ צדקו דברינו שהבת לא תיטול חלק בתשלומים שאין הבת יורשת נחלה במקום שיש בן, וכנ"ל.

ולענין ספיקן אם בע"ח יכול ליטול מזה: במל"מ (פכ"א ממלוה ולוה) הביא

הוי ככופר, עיי"ש ואכמ"ל.

1. אמנם בחזו"א (ב"ק י' סוף סעי' ט"ו) חולק על המשנה למלך הנ"ל וס"ל שפיצויים לא

פעמי יעקב ★ גליון חודש כסלו תשס"ד

עפ"י המלכות הבת יורשת אין אומרים ע"ז דינא דמלכותא דינא, כיון שזה מנגד לדין תורה. וא"כ לכאורה אי"צ ליתן המעות לבת.

אמנם מצאתי לכמה מן האחרונים (האור שמח בפ"ט מנזקי ממון, מנחת חינוך במצוה נ"א) שנחלקו על עיקר דברינו, וכתבו שדמי הנהרג מגיעים ליורשים עצמם ואינו מדין ירושה מהאב. והגם שצ"ע איך נחלקו על כל הנך רבוותא שהזכרנו לעיל, מ"מ כך היא דעתם. ולכאורה לפי דבריהם נסתרים ב' הדינים שאמרנו, שאף אם יתפוס הבע"ח יוציאו מידו כיון שאינו כלל ממון של האב, וכן שהבת טיטול בשווה עם הבנים כיון שאינו מדין ירושה.

אמנם מ"מ יש מקום לומר שאף לדבריהם אין הבנות נוטלות בזה, וזאת בהקדים דברי הרבינו יונה בעליות שלו (ב"ב קכ"ג ע"ב). דבגמ' שם אמרי' דהבכור נוטל פי שנים בזרוע, לחיים וקיבה. ומקשה בגמ': "האי זרוע לחיים וקיבה - היכי דמי, אי דאתי לידיה דאבוהון - פשיטא, ואי דלא אתי לידיה דאבוהון ראוי הוא, ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק". ומשני: "הכא במכירי כהונה עסקינן, ודאישתחית בחיי דאבוהון וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין", ע"כ מגמ', עיי"ש. ובעליות דר' יונה שם הק' על ס"ד דגמ' דאמרו "אי דלא אתי לידיה דאבוהון ראוי הוא", דלמה מקשה הגמ' מכח דהוי ראוי, הא אין זה בכלל ממון האב, שמעולם לא ניתן

(ב"מ ע"ג, ב) גבי עובדא דרב מרי בר רחל, עיי"ש נויש להוסיף על דבריו, שלכאורה כל ראיתו היא רק לפי הרמב"ן והרשב"א בגמ' שם, שלפירש"י אין ראיה כלל, כמבואר למעין שם, ואכמ"ל].

ומעתה בנידו"ד, מאחר שהחיוב לתת לבת היה מחמת דיני נחלות, אין אנו שומעים לדיניהם ולא תירש הבת עם הבנים. ובנידו"ד הוא אף עדיף מדין המהרי"ט, שכאן ההכרעה לשלם הפיצויים וההכרעה לתת לבת חלקה באים מכח שני פסקי דין נפרדים. דין הראשון היה שאסור לנהוג ברכב ללא רשיון, והנוהג ללא רשיון והרג עליו לשלם סכום כסף כפיצוי למשפחת הנהרג. ובדין הזה בודאי שומעים למלכות מחמת ב' סברות: א. במקום שהוא תקנת המדינה הרי דינא דמלכותא דינא. ב. לפסק דין זה יש מקור ע"פ דין תורה, שבהגהות אשר"י בב"ק כתב שההורג אדם צריך מדיני שמים לשלם דמי נהרג ליורשים. וברמ"א סי' רנ"ט מבואר שכל מקום שיש חיוב לפנים משורת הדין, או שיש איזה צד חיוב ע"פ דין תורה, שייך בזה דינא דמלכותא דינא. וא"כ ה"נ אם חייב בדיני שמים שייך לומר ע"ז דינא דמלכותא וצריך ההורג לשלם הפיצויים. משא"כ לגבי הפסק השני שלהן, שהבנות יורשות, הוא רק מחמת שבדיניהם לא מבדילים בין בנים לבנות בזכות הירושה, וכמו שכתב רש"י ביבמות (דף סב, א, ד"ה בני נח) דבנכרים בת כבן ובכור כפשוט, וזה היפך דין תורה, ומבואר בתשובת הרשב"א שאם

פעמי יעקב ★ גליון חודש כסלו תשס"ד

הממון כדי שיוכל לגבות, וכמו שהבאנו לעיל בשם הגר"ח ז"ל, אבל לגבי ירושה אין צריך אפילו זכויות ממון.

ומעתה גם בנידו"ד אפילו אם נאמר שהממון בא ישירות לידי היורשים, מ"מ כיון שכל התשלומים הם מקבלים מחמת הריגת האב, הרי זה בכלל דין ירושה שאין הבנות נוטלות בזה, וכמו שחז"ל בדברי הר"י יונה ז"ל בפירושו לגמ' שאילו היה הדין שהבכור נוטל פי שניים בראוי כבמוחזק - היה הבכור נוטל פי שניים גם בזרוע לחיים וקיבה מבהמה שעדיין לא נשחטה, כיון שמה שהמכירי כהונה נותנים אותם לכהנים אלו הוא רק מכח אביהן, וה"נ בנידו"ד שהפיצויים מגיעים רק מחמת מה שאירע לאב לא תיטול הבת בהם.

לאב אותו ממון, וטובא הוי ליה לגמ' להקשות שאין לבנים כלל זכות בממון זה. ותירץ, שגם לס"ד דגמ איירי כאן במכירי כהונה, אלא דאיירי בלא אישתחית בחיי אבוהון, וע"כ דין ירושה יש כאן אלא שנחשב לראוי ואין הבכור נוטל בזה פי שנים, עכ"ד.

ולכאורה דבריו תמוהים, דמה מועיל בזה דאיירי במכירי כהונה, והלא אין לאב כל זכויות בבהמה, ואילו היה רוצה בעל הבהמה היה יכול לזכות את המתנות לכהן אחר, אלא שרגיל הוא להקנות לאותו כהן. וחז"ל מדברי ר' יונה דס"ל שכל ממון שמגיע לבנים מחמת אביהן אפילו שלא היה לאביהם כל זכויות בחפץ יש בזה דין ירושה. ורק לגבי בע"ח אנו צריכים שיהיה לאב שייכות בגוף

העולה לדינא: א. הבעל חוב אינו יכול לגבות מתשלומי פיצויים את חובו, דלכל היותר הוי ליה ראוי, ואין בע"ח נוטל בראוי כבמוחזק. **ב.** אם עבר ותפס הבע"ח: לדעת המשנה למלך אין מוציאים מידו דיכול לטעון קים לי כהש"ך שבע"ח נוטל בראוי כבמוחזק, וכן יוצא לכאורה מדברי הרמב"ן ב"ב והגר"א באהע"ז. לדעת הגר"ח מוצאין מידו, שזכויות הנהרג בכופר הן רק זכויות ממון ולא ממון ממש ואין בע"ח גובה מזכויות הממון. וכן לדעת האור שמח, המנחת חינוך ודעימיה אין הבע"ח גובה מהם, שכלל לא היו שייכים לאב אלא הממון בא ישירות לידי היורשים. **ג.** הבת אינה יכולה ליטול מהם שאין הבת יורשת במקום הבנים, ואפילו לדעת האור שמח ודעימיה אפשר שכן הדין. **ד.** אם הערכאות פסקו בפסק הדין שהבת תיטול ג"כ מן הנכסים - הדין תלוי: שאם פסקו כן מכח דיני נחלות אין הבת יורשת, אך אם פסקו כך מכח הכרעה פרטית בדין זה דיניהם דין כי הם אמרו. והם אמרו.

פעמי יעקב * גליון חודש כסלו תשס"ד